

Wstęp od redaktorów naukowych

Pięćdziesiąta rocznica podpisania Układu o podstawach normalizacji wzajemnych stosunków między PRL a RFN (7 grudnia 1970 r.) jest dobrą okazją do przypomnienia kontekstu politycznego, uzgodnionych rozwiązań oraz zróżnicowanych skutków tego przełomowego aktu. Zakończył on uciążliwy okres braku relacji między obu państwami, stworzył warunki do nawiązania między nimi nie tylko stosunków dyplomatycznych, ale również do otwarcia możliwości współpracy w innych dziedzinach. Jego podpisanie poprzedziły miesiące bardzo trudnych negocjacji. Dotyczyły one różnych kluczowych zagadnień, które uprzednio, od ponad dwóch dekad pozostawały nierozstrzygnięte, jak przede wszystkim sprawa uznania przez RFN granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej, wznowienia wyjazdów Niemców zamieszkałych jeszcze w Polsce, czy kwestii odszkodowań dla obywateli polskich poszkodowanych przez III Rzeszę. Podpisanie Układu i pobyt zachodnioniemieckiego kanclerza, Willy'ego Brandta w Warszawie miały jeszcze jeden wymiar. Ukłęknięcie przywódcy RFN przed Pomnikiem Bohaterów Getta nadało tym wydarzeniom aspekt symboliczny i moralny.

Układ normalizacyjny czy, jak się go inaczej skrótowo nazywa w Niemczech, „Układ warszawski” (*Warschauer Vertrag*), otworzył nowy rozdział w relacjach polsko-(zachodnio)niemieckich. W następnych latach podpisano szereg umów, od gospodarczych po kulturalne. Możliwe stały się partnerstwa miast, a uczelnie wyższe zawierały umowy o współpracy. W 1972 r. doszło do utworzenia wspólnej polsko-niemieckiej komisji podręcznikowej, która za główne zadanie postawiła sobie rewizję podręczników w obu państwach pod kątem ukazania relacji polsko-niemieckich.

Zawarte w niniejszej książce rozdziały odwołują się do konferencji („50 lat Układu o podstawach normalizacji stosunków PRL–RFN”), jaką Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy'ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Katedra Prawa Międzynarodowego i Prawa UE w Kolegium Prawa Akademii Leona Koźmińskiego zorganizowały (5 grudnia 2020 r.)

w przededniu 50. rocznicy podpisania Układu. Jej koncepcja powiązana była ze zorganizowaną nieco wcześniej konferencją, podczas której rozważano znaczenie podpisanego przez 30 laty – 14 listopada 1990 r. – Traktatu o potwierdzeniu granicy polsko-niemieckiej¹.

Jednym z zasadniczych diskutowanych problemów była oczywiście rola Układu podpisanego 7 grudnia 1970 r. w sfinalizowaniu zasadniczych decyzji politycznych z lat 1989–1990, już w nowej rzeczywistości politycznej – w stosunkach między demokratyczną Polską i zjednoczonymi Niemcami. Nie ulegało przy tym wątpliwości, że Układ ten stał się „ważnym etapem” w „przygotowaniu” tych decyzji.

Negocjacje nad Układem podpisanym 7 grudnia 1970 r. były trudne, a procesowi jego ratyfikacji w obu państwach towarzyszyły wielkie emocje polityczne i społeczne. Podczas dyskusji w Sejmie w maju 1972 r. nad ratyfikowaniem Układu w Polsce Stanisław Stomma zastanawiał się nad zasadniczym problemem: „Pytanie decydujące brzmi: jak historia oceni Układ, który my dzisiaj dyskutujemy? Osądy historyczne robione są z pewnej perspektywy, operując dużym doświadczeniem. Dlatego sądy te uważamy za wyważone i dojrzałe. Na sąd historii złożą się dwa elementy: 1) samo brzmienie traktatów i 2) ich realizacja, praktyczne ich rezultaty.”².

W materiałach zawartych w niniejszej książce podjęta została próba udzielenia odpowiedzi na te pytanie – z perspektywy półwiecza. Autorami są naukowcy od lat zajmujący się stosunkami polsko-niemieckimi, historią dyplomacji i bezpieczeństwem europejskim. Profesor Adam Daniel Rotfeld, były Minister Spraw Zagranicznych, jako młody naukowiec bezpośrednio obserwował przebieg negocjacji nad Układem i sporządzał pierwsze jego analizy, a następnie wykorzystywał te doświadczenia jako członek polskiej delegacji na KBWE. Profesorowie Jerzy Kranz i Witold M. Góralski w latach 70. i 80. zajmowali się interpretacją Układu i jego praktycznymi skutkami, natomiast profesor Dieter Bingen prowadził tego rodzaju badania z (zachodnio)niemieckiego punktu widzenia. Aspekty społeczne i polityczne oddziaływania Układu na relacje polsko-niemieckie były przedmiotem wyśmienitej publicystyki Adama Krzemińskiego. Związki literackie polsko-niemieckie w kontekście podpisanego Układu ukazał prof. Marek Zybura z wrocławskiego Centrum im. W. Brandta. Tom uzupełniają artykuły niżej podpisanych.

¹ *Akt historyczny. 30 lat Traktatu o potwierdzeniu granicy polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie Łużyckiej*, pod redakcją J. Barcza i K. Ruchniewicza, Warszawa 2021.

² *Ratyfikacja Układu między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec*, Kancelaria Sejmu, Warszawa 1972, s. 93.

Chcielibyśmy również wyrazić wdzięczność JM Rektorowi Uniwersytetu Wrocławskiego, profesorowi Przemysławowi Wiszewskiemu za słowa powitania i Ambasadorowi RFN w Warszawie, Arndtowi Freytagowi von Loringhoven za przedstawienie oceny Układu z 7 grudnia 1970 r. i udzielone wsparcie dla organizacji konferencji oraz publikacji niniejszej książki.

Jan Barcz i Krzysztof Ruchniewicz

W styczniu 2021 roku